

bu'nların toplam nüfusu yaklaşık 127.060'tır. Şehrizar yöresi günümüzde Irak'ın Süleymaniye muhafazasının sınırları içinde kalmıştır. Yeri kesin olarak bilinmeyen Şehrizar'ın Yasintepe, Kızkale veya Gülanber Kalesi civarındaki kalıntılar olduğu görüşleri ileri sürülmüştür (İA, XI, 397).

Şehrizar, aslen Şehrizarlı Benî Şehrezûrî ve Benî Asrûn ailelerine mensup fakih ve kadılarıyla meşhur olmuştur. Ortaçağ'da Şehrezûrî (Şehrüzûrî) nisbesiyle tanınmış çok sayıda fakih, muhaddis, kıraat âlimi ve müfessir vardır. Bunlardan bazıları şöylece sıralanabilir: Kadı Hadır b. Dâvûd, Kâdilhâfikayn (Doğu'nun ve Batı'nın kadısı) lakabıyla tanınan Ebû Bekir Muhammed b. Kâsım, babası Ebû Ahmed Kâsım b. Muzaffer, kardeşi Ebû Mansûr Muzaffer b. Kâsım, meşhur ferâiz âlimi Ebû'l-Muzaffer Muhammed b. Ali b. Hüseyin, *el-Mişbâhu'u'z-zâhir* adlı eseriyle tanınan kıraat âlimi Mübârek b. Hasan, muhaddis Ebû Bekir Ahmed b. Ubeyd b. Abdullah (Sem'ânî, III, 473-475), tarihçi ve hakîm Muhammed b. Mahmûd.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzûrî, *Fütûh* (Fayda), s. 479-480; İbnü'l-Fakih, *Kitâbü'l-Büldân* (nşr. Yûsuf el-Hâdî), Beyrut 1416/1996, s. 177, 407; Sem'ânî, *el-Ensâb*, III, 473-475; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 375-376; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, X, 294; Zekeriyâ b. Muhammed el-Kazvîni, *Âşârü'l-bilâd*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), s. 397-398; Matrâkî Nasuh, *Sefer-i Irâkeyn*, s. 217, 257; Celâlzâde, *Tabakâtü'l-memâlik*, vr. 473^{a-b}; Şeref Han, *Şerefnâme* (trc. Mehmet Emin Bozarslan), İstanbul 1975, s. 108-116; Kâtib Çelebi, *Cihânnümâ*, s. 445-446; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IV, 304-305; Ayn Ali, *Kavânin-i Âli Osman*, s. 8; Mehmed Hurşid, *Seyahatnâme-i Hudûd* (haz. Alaattin Eser), İstanbul 1997, s. 168-181; *Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Salnâmesi* (1310), s. 502-503; a.e. (1320), s. 529-531; a.e. (1323), s. 659-661; a.e. (1328), s. 804-806; *Musul Vilâyeti Salnâmesi* (1310), s. 184-191, 205; a.e. (1312), s. 298-322; İ. Metin Kunt, *Sancaktan Eyâlete: 1550-1650*, İstanbul 1978, s. 146-157, 167-169, 197; Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilâtı, Destanları*, İstanbul 1980, s. 336, 338, 574, 584-585; G. le Strange, *Büldânü'l-hilâfeti's-şarkıyye* (trc. B. Fransis - K. Avâd), Beyrut 1405/1985, s. 225-226; Sâdık Cevde, *el-Kudâtü's-Şehrezûriyyün*, Amman 1406/1986, tür.yer.; İsmet Parmaksızoğlu, "Kuzey Irak'ta Osmanlı Hakimiyetinin Kuruluşu ve Memun Bey'in Hatıraları", *TTK Belleten*, XXXVII/146 (1973), s. 194-195; Halil Sahillioğlu, "Osmanlı Döneminde Irak'ın İdarî Taksimatı" (trc. Mustafa Öztürk), a.e., LIV/211 (1990), s. 1241-1250; Mehdi İlhan, "XVI. Yüzyılda Şehrizar Vilayeti", *AÜ Osmanlı Tarihî Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi: OTAM*, sy. 4, Ankara 1993, s. 161-164; V. Mirowsky, "Kürtler", *İA*, VI, 1098-1099; a.mlf., "Şehrizar", a.e., XI, 396-399; a.mlf. - [C. E. Bosworth], "Şahrazûr", *EJ*² (Fr.), IX, 223-225.



AHMET GÜNDÜZ

ŞEHİSUVAROĞLU, Bedii Nuri (1914-1977)

Tıp tarihçisi ve deontolog.

İstanbul'da Beyazıt semtinde doğdu. Babası Üsküdar Bidâyet Mahkemesi reisi Neşet Bey'in oğlu, Tıbbiye-i Şâhâne'nin 1901 mezunlarından Yûsuf Selâmi Bey, annesi eski Tugay kumandanlarından Miralay Ârif Bey'in kızı Şefika Nûrûnnisa Hanım'dır. İlk ve orta öğrenimini Kabataş'ta, liseyi Kadıköy Lisesi'nde tamamladı. Çocukluktan beri kararlı olduğu baba mesleğini seçti ve 1933'te girdiği İstanbul Tıp Fakültesi'ni 1939'da bitirdi. Daha tıp öğrencisi iken çeşitli ortaokul ve liselerde Türkçe, biyoloji ve fizik dersleri okuttu. Yatılı öğrenci olması dolayısıyla zorunlu hizmetle yükümlü tutulup Adana'ya sıtma mücadele stajına gönderildi. Askerliğini 1939-1941 yıllarında Kayseri'de yaptı. Ardından Eskişehir sıtma mücadele şube hekimliğine tayin edildi. İki yıl sonra çıkan bir salgın yüzünden Tifüs Mücadele Heyeti ile birlikte İstanbul'a geldi. Burada merkez hükümet tabibi, emrâz-ı sâriye tabibi ve sağlık müdür muavini olarak çalıştı. 1944-1945'te ikinci defa askere alındı ve Kartal'da II. Tank Alayı tabibi sıfatıyla hizmet yaptı. Ardından sağlık müdürlüğündeki görevine döndü. 1947'de çıkan kolera salgını sıralarında kurulan mücadele ekiplerinden ilkinin şefi olarak Mısır ve Hicaz'a gitti.

1948'de Beyrut, Kıbrıs ve Mısır'a seyahat etti; aynı yıl Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı müfettişliğine getirildi. 1949'da Rockefeller Foundation'ın davetiyle Amerika'ya gitti. Dönüşünde İstanbul Tıp Fakültesi'nin isteği üzerine üniversiteye asistan alındı. 1953'te tıp tarihi uzmanı unvanını aldı. 1955'te tıp tarihi ve deontoloji doçenti oldu. Çeşitli yerlerde tıp tarihi ve deontoloji konusunda konferanslar verdi. İstanbul ve bazı Anadolu kütüphanelerinde çalışmalar yaparak yeni tıp yazmaları tesbit etti. Bu arada çeşitli kongre ve sempozyumlara katılıp tebliğler sundu. 1962'de profesörlüğe yükseldi. 13 Mayıs 1977'de ölen Bedii N. Şehsuvaroğlu'nun ikisi kız üç çocuğu olmuştur. Türk Tıp Tarihi Kurumu, Türk Sosyoloji Cemiyeti, Türk Fizikî ve Tabii İlimler Cemiyeti, Société Internationale d'Histoire de la Médecine, Académie Internationale d'Histoire des Sciences gibi bilimsel kuruluşların asif ve Académie de la Méditerranée'nin muhabir üyesiydi. Küçük yaştan beri topladığı zengin koleksiyonu bugün İstanbul Tıp Fa-



Bedii N. Şehsuvaroğlu

kültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Ana Bilim Dalı arşivlerinin bir parçasını oluşturmaktadır.

Tıp tarihi, deontoloji ve diğer alanlarda çok sayıda yayını bulunan Şehsuvaroğlu'nun çalışmalarında genellikle geçmişteki tıbbî olaylarla bugünkü tıbbî olayları bir hekim sıfatıyla kıyasladığı görülür. Türk tıp tarihiyle ilgili yazma eserleri yıllarca büyük bir titizlikle incelemiş, bilhassa Osmanlılar'da verem, kolera, akıl hastalıkları, çiçek aşısı, hekim biyografileri, sağlık kuruluşları, karantina, tıpta iz bırakmış kişiler, İslâm tıbbi, bilimler tarihi gibi konularda çalışmalar yapmıştır. Medeniyet tarihinin bir parçası olarak gördüğü tıp tarihinin tıp talebelerine öğretilmesinin gereği üzerinde durmuş, böylece geçmişteki tıp bilgileriyle günümüzdeki bilgileri karşılaştırarak bir sonuca varma, halk arasındaki tıbbî folklorla ilgili bilgileri inceleme ve milletlerin kendine özgü tıbbını ortaya çıkarma amacını gütmüştür. Batı dünyasında yazılan birçok tıp tarihi kitabında İslâm öncesi ve sonrası Türkler'le ilgili mâlûmata rastlanmadığı kanaatinde. Bu bakımdan gerek Osmanlı tıbbının gerekse daha önceki Türk topluluklarıyla ilgili tıbbî gelişmelerin Türkler tarafından araştırılması ve Batı dünyasına tanıtılmasının gerektiğini düşünmüştür. Kendisi Anadolu'daki dârüşşifâlar ve Türk hekimleri üzerinde çalışmalar yapmıştır. Türkiye'de ve dünyadaki çeşitli kütüphanelerde Türkçe tıp yazmalarını inceleyerek tıpkı basımlarını hazırlamış ve tıp tarihi, tıbbî deontoloji, tıp etiği konusunda yararlı sonuçlar elde edilmesini sağlamıştır.

Şehsuvaroğlu asıl mesaisini tıbbî deontoloji ve tıp etiği konularına ayırmakla birlikte hekim sorumluluğu, hekimin görevleri, şarlatanlık, konsültasyon, hekim raporları, ötenazi, ilaç alışkanlığı, organ nak-

li, hibernasyon (dondurarak yaşatma), tıbbî denemeler gibi deontolojik konuları tıp hukuku ve tıp etiği açısından aydınlatmaya çalışmıştır. Ona göre deontoloji "görev bilimi, meslekî davranış ve meslek ahlâkı" demektir. Tıbbın kendine özgü bir deontolojisi vardır. Nitekim *Tıbbî Deontoloji* adlı ders kitabında konunun tarihçesine geniş yer ayırmakta, böylece tıbbî deontoloji ve tıp etiği tarihinin bugünkü deontoloji ve etik açısından önemini vurgulamaktadır. Şehsuvaroğlu, insanlarda organ nakli konusunda günümüze kadar gelen aşamaları 1970'li yıllarda ele alarak modern tıp etiğine dair görüşlerini de belirtir. Ayrıca aile planlaması, tüpbebek ve yapay dölleme konularına değinmiş, bunların tıp etiği sorunlarını incelemiştir. Geleceğin önemli bir konusu olan hibernasyonu 1970'li yıllarda ele almıştır.

Eserleri. Birçok kitap ve makale yazan Şehsuvaroğlu'nun başlıca eserleri şunlardır: *Farabi: 870-950* (İstanbul 1950); *Doktor Akil Muhtar Özden Bibliyografyası* (İstanbul 1951); *İstanbul'da 500 Yıllık Sağlık Hayatımız* (İstanbul 1953); *Şair ve Hekim Ahmedî: Hayatı ve Eserleri* (İstanbul 1954); *Anadolu'da Dokuz Asırlık Türk Tıp Tarihi* (İstanbul 1957); *Ebû Reyhan Birûnî ve Kitâbû's-saydele* (İstanbul 1959); *Hazâinü's-saâdet: 1460/h. 864* (Eşref b. Muhammed, haz. B. N. Ş., Ankara 1961); *Cüzam ve Türkçe Tıp Yazmaları* (İstanbul 1961); *Göztepe* (İstanbul 1969); *Eczacılık Tarihi Dersleri* (İstanbul 1970); *Hekim Bir Siyasimizin Portresi, Büyükelçi Doktor A. Hulusi Fuad Tuğay* (İstanbul 1972); *Dinlerde ve Tarikatlarda Sembolizm, Remizler* (İstanbul 1973); *Eczacı Yarıbay Nayzen Halil Can (1905-1973)* (İstanbul 1974); *Tıbbî Deontoloji Dersleri* (İstanbul 1975).

BİBLİYOGRAFYA :

Bedi N. Şehsuvaroğlu v.dğr., *Türk Tıp Tarihi*, Bursa 1984, s. 5-30; Nazmi Çağan, *Dr. Bedii N. Şehsuvaroğlu Biyografisi ve Bibliyografyası (1947-1960)*, İstanbul 1963, s. 7-12; Ayşegül Demirhan Erdemir, "Büyük Tıp Tarihçisi ve Deontolog Prof. Dr. Bedii N. Şehsuvaroğlu'nun Türk Kültür Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Ululararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri* (haz. Azize Aktaş Yasa - İmren Baba), Ankara 2000, III, 181-185; a.m.f., "Ünlü Tıp Tarihçisi ve Tıp Etikçisi Prof. Dr. Bedii N. Şehsuvaroğlu'nun Deontoloji ve Tıp Etiği Üzerine Görüşleri", *Medimagazin*, sy. 130, Ankara 2003, s. 11; Gönül Cantay, "Prof. Dr. Bedii Nuri Şehsuvaroğlu'nun Türk Tıp Tarihi ve Deontoloji Bilimine Katkıları", *III. Türk Tıp Tarihi Kongresi: İstanbul 20-23 Eylül 1993: Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara 1999, s. 159-165; Rengin Dramur, "Bedii N. Şehsuvaroğlu", *Bilim Tarihi*, sy. 6, İstanbul 1992, s. 30.



AYŞEGÜL DEMİRHAN ERDEMİR

ŞEHVET (الشهوة)

Bir şeye karşı duyulan şiddetli arzu, tutku, nefsin arzu gücü, cinsel ihtiyacın uyardığı istek.

Sözlükte "bir şeyi isteme, sevme, arzulama, şiddetli arzu, tutku" anlamında masdar-isim olan **şehvet** için (çoğulu *şehvât*) terim olarak "nefsin kendisi için uygun olanı talep etmek üzere harekete geçmesi", "kişinin hissi zevklere duyduğu güçlü arzu", "hazza ulaşmak için gerekli veya faydalı olduğuna inanılan şeylere doğru insanı tahrik eden güç" gibi tanımlar yapılmıştır. Aynı kökten **ıştîhâ** alelâde arzuyu, **şehvân** ve **şehvânî** bir şeyi şiddetle arzulan kimseyi, **şehî** ve **müştehâ** ise arzulan şeyi ifade eder (Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "şehv" md.; *el-Ta'rifât*, "şehvet" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "şhv" md.; Gazzâlî, s. 25-26). Kaynaklarda şehvet yerine **hevâ** da kullanılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de şehvet kelimesi iki yerde "cinsel istek" mânasında kullanılmıştır (el-A'râf 7/81; en-Neml 27/55). Üç âyette geçen *şehvât* ile genel olarak nefsânî isteklerin kastedildiği anlaşılmaktadır. Bunların ilkinde insanlara dünya nimetlerinin çekici kılındığı belirtilmekte (Âl-i İmrân 3/14), diğer ikisinde şehvetlerine uyanlar eleştirilmektedir (en-Nisâ 4/27; Meryem 19/59). Ayrıca sekiz âyette "istemek ve arzulamak" anlamında olmak üzere *ıştîhâ* masdarından fiiller yer alır. Biri hariç (en-Nahl 16/57) bu fiiller cennet nimetlerine duyulan güçlü arzuyu ifade etmek için kullanılmıştır (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "şhv" md.). Hadislerde de aynı kullanımlar söz konusudur (Wensinck, *el-Mu'cem*, "şhv" md.). Bu hadislerden birinde Resûlullah, ümmeti hakkında en çok kaygı duyduğu iki şeyin şirk ve gizli şehvet olduğunu belirtmiştir (*Müsned*, IV, 124). Gizli şehvet tabiri bazı kaynaklarda kadını da içine alan dünya zevkleri (a.g.e., IV, 126), bazılarında kişinin daima içinde yaşadığı kötü arzular (meselâ bk. İbnü'l-Esrî, II, 516) şeklinde açıklanmıştır. "Cennet şehvetlerle, cehennem hoşlanılmayan şeylerle çevrilmiştir" meâlindeki hadiste geçen şehvetler (*Müsned*, II, 260; Buhârî, "Rikâk", 27; Müslim, "Cennet", 1) genellikle dinen sakıncalı olan dünyevî hazlar diye yorumlanır. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî'ye göre bu hadisteki temsilde cennetin ancak kötülüklerle karşı direnerek kazanılacağı, cehennemden kurtulmanın ise nefsi kötü arzulardan korumakla mümkün

olduğu anlatılmak istenmiştir (*el-Câmi'*, IV, 28). Arap dilinde şehvet kelimesinin tekil kullanımında genellikle cinsel istek anlamı kastedildiği gibi fıkıh literatüründe de şehvet daha çok "cinsel arzu" anlamında kullanılmıştır.

İbrâhim b. Mûsâ eş-Şâtîbî, yaratılıştan gelen bir duygu olduğuna göre şâriin bizâtihi şehveti yasaklamasının düşünülmemeyeceğini, gerçekte dinen yasaklananın helâl sayılmayan fiillere götüreceği şekilde şehveti tahrik eden davranışlar olduğunu belirtir. Ayrıca dinî hükümlerin amaçlarını, bunların kullanımlarını ve şehvetleriyle ilgisi yönünden aslî ve tâbî şeklinde ikiye ayırıp insanın istek ve şehvetlerinin göz önünde bulundurulmadığı amaçların birinci, diğerlerinin ikinci gruba girdiğini söyler. Buna göre tâbî gayelere yönelik hükümler, insanın yaratılışında bulunan şehvet ve istekler aracılığıyla bazı amaçlara ulaşmayı sağlar; zira yüce yaratıcının hikmeti, dinî ve dünyevî işlerin insanı kendisinin ve başkasının ihtiyaçlarını karşılamaya iten istek ve meyiller vasıtasıyla gerçekleşip düzene konmasını gerekli kılmıştır. Meselâ yeme içme arzusu ile cinsel şehvet, insanı bu ihtiyaçlarını karşılamak için gereken sebeplere sarılma yönünde harekete geçirir. Aynı şekilde sıcaktan, soğuktan ve beklenmedik durumlardan korunma isteği insanı barınma ve giyinme ihtiyacını gidermek için çalışmaya sevkeder (*el-Muvâfakât*, II, 110, 178-179).

Fıkıh düşüncesindeki temel kabule göre haram kılınan hususlar dışında kişinin şehvetine ve nefsânî duygularına uyması helâl dairesi içine girer; hatta kişi normal durumlarda mubah olan nefsânî isteklerini karşılarken haramdan uzak durması sebebiyle bundan sevap da alabilir. Nitekim Hz. Peygamber, bir müslümanın cinsel ihtiyacını normal yoldan karşılamasıyla sevap kazanabileceğini ifade edip sahâbiler bunu şaşkınlıkla karşılayınca, "Bir düşünün, o müslüman bunu haram yolla yapardı günahkâr olmaz mıydı? Öyleyse helâl yoldan yapmasından dolayı sevap alır" demiştir (Müslim, "Zekât", 53). Mubah olan şehvetleri nefse tattırma konusunda üç yaklaşım biçimi vardır. 1. Sınırı aşmaktan korunmak için nefsi tamamen engellemek. 2. Dinç ve neşeli kalabilmek için nefsin her istediğine geçit vermek. 3. Bu ikisi arasında orta bir yol izlemek. İslâm âlimlerince sonuncu davranış tercih edilmiştir. Çünkü nefsin her istediğini yapmak insanın kendini kontrol edemeyip arzularının esiri olmasına, nefsin istediklerinin hiçbirini yapmamak ise nor-